

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 115 / Olot, novembre 2018

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / EL REBATEIG POLÍTIC DE L'ESPAI PÚBLIC

Al llarg dels dos darrers mesos, moltes poblacions catalanes han aprovat mocions en el Ple municipal per batejar algun espai públic rellevant amb el nom d'U d'Octubre, en commemoració de la data del referèndum d'autodeterminació que va tenir lloc l'any 2017. L'esperit que ha animat la presa de l'acord ha partit, invariablement, de la voluntat de reivindicar el moviment civicopolític en contra de l'Estat espanyol, i denunciar la repressió violenta que va desencadenar, en un punt cèntric que tingués unes connotacions clares d'agora, d'espai de trobada col·lectiva. I aquesta intenció s'ha manifestat de maneres diferents. S'ha aprofitat, per exemple, per donar nom a un espai que no en tenia, com a Banyoles o Calonge, o s'han substituït plaques amb connotacions polítiques, com a Girona, on han rebatejat la "plaça de la Constitució". Però l'opció majoritària ha estat la substitució d'un nom anterior plenament consolidat: Ripoll ("plaça Cívica", en espera), Cadaqués ("plaça de Carles Rahola", traslladat), Caldes de Malavella ("plaça de l'Ajuntament"), Sant Joan les Fonts ("plaça de la Canya 1 d'Octubre")... I, a la ciutat d'Olot, el consistori també s'ha decantat per suprimir un topònim anterior, en aquest cas el de la "plaça del Teatre".

Aquesta substitució d'un nom de lloc previ constitueix, al meu enten-

dre, una mala opció que té massa predicament. Suposa, com diu la dita, despullar un sant per vestir-ne un altre, perquè la urgència del moment (en aquest cas, el primer aniversari del fet històric) obliga a trobar un emplaçament vistós sense prou temps per valorar l'impacte en els noms ja existents. Aquí, aquesta mala praxi es va iniciar amb el pas a l'estat liberal: a començament del segle XIX, la necessitat de fer patent el trencament amb l'Antic Règim era tan viva, que es va voler convertir les plaques de carrer en annals de la gesta. La substitució a Olot de "plaça Major" per "plaça de la Constitució", aprovada solemnement el 12 de març de 1814, té el dubtós honor d'encetar el mal costum. Va ser el primer cop que els habitants van oblidar que la funció primordial dels topònims urbans era, i hauria de continuar essent, descriptiva; només secundàriament és commemorativa! No es pot negar que "plaça del Teatre", un nom concedit ben recentment a l'espai posterior del nostre Teatre Principal i ara rellevat per la "plaça de l'U d'Octubre de 2017", no era especialment imaginatiu... ni havia de ser-ho necessàriament: es limitava a complir la seva funció de situar el vianant. Quan la gent començava a fer-se'l seu, se'l despatxa sense miraments.

Un problema a banda rau en el fet que rebatejar amb criteri polític obre

la porta a la revocació quan es giren les tornes. Quan el 13 de desembre de 1864 el "corredor dels Bous" va deixar pas al "carrer d'Isabel II" perquè els regidors volien honorar "nuestra magnánima y bondadosa reyna", van obrir la caixa dels trons. Cada facció posterior va imposar la seva proposta ("de la Llibertat", "de la República", "de Savalls"...), per tal d'esborrar els homenatges dels altres. Fins al 1914 no es va trobar un nom neutre i ben vist per tots, però el mal ja estava fet: la denominació del corral fora vila per on els bous eren menats a l'escorxador va desaparèixer del nomenclàtor. El memorial de topònims agreujats ocuparia moltes pàgines de substitucions desencertades per culpa de la conjuntura política urgent.

Per acabar la reflexió, ara que la Biblioteca Popular d'Olot celebra el centenari de la seva creació, no està de més recordar que el 2 de novembre de 1927 va ser rebatejada com a "Biblioteca Popular de Alfonso XIII" per la Comissió Municipal Permanent de la ciutat. L'ordre provenia de la Diputació Provincial de Girona. Quatre anys després, amb la República, es va oblidar el nom imposat i mai més no li va passar pel cap a ningú aplicar-li un complement del nom "dels seus". Una sàvia decisió.

XAVIER PUIGVERT I GURT

ANIVERSARI / CENTENARI DE JOAN CASULÀ VILANOVA

El 2 de juliol de 1918 naixia al carrer dels Valls Nous, d'Olot, Joan Casulà Vilanova, designat cronista oficial de la ciutat per acord municipal de juny de 1966. De jove va participar en la fundació d'*Esforsç*, la revista de l'Institut de Segon Ensenyament d'Olot, i va col·laborar en diverses revistes satíriques aparegudes al llarg dels anys trenta. Tot i que va iniciar els estudis de Medicina, els va deixar per treballar com a administratiu en una empresa tèxtil de la ciutat.

Després de la guerra, va ser membre actiu de l'Orfeó Popular Olotí, on

va impulsar les representacions teatrals. A partir de setembre de 1947, va iniciar la col·lecció Biblioteca Olotina, una reedició de textos antics d'autors o temes locals, l'única manera de publicar en català en aquells moments de la postguerra. Col·leccionista destacat, va aplegar grans quantitats de paper en forma de documentació i llibres de temàtica local. Tot agrupat en un autoanomenat *Arxiu Biblioteca Joan Casulà* que tenia com a finalitat ajudar els investigadors i els estudiants que ho sol·licitaven. Va morir a Olot, el 17 d'agost de 1997.

ACCOX. Fons Joan M. Miró i Puig.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

ARCOYA, Encarni i SIMBAE, Mada, *Simba i Tornado: Hakuna Matata*, [S.l.]: EAA Ediciones, 2018, 164 p.

BOLÒS, Xavier et al., *Monogenetic volcanism of the Catalan Volcanic Zone: Maar craters, scoria cones and rootless volcanoes of the Garrotxa volcanic field, and open fossil excavation in a Pliocene maar crater* [Pre-Conference. Field Trip], Olot: Fundació d'Estudis Superiors, 2018, [32] p.

CARDELÚS, Alfons, *Els Cardelús*, Barcelona: [s.n.], 2018, 125 p.

ELS CARDELÚS
Alfons Cardelús Barcons

COLOMER, Joan, *El camí del nom. L'itinerari d'un pintor supervivent*, Cambrils: Laki-buks, 2018, 136 p.

8è *Concurs Literari de Relats Curts*, les Preses: Ajuntament de les Preses, 2017, 8 p.

9è *Concurs Literari de Relats Curts*, les Preses: Ajuntament de les Preses, 2018, 8 p.

Consell Comarcal de la Garrotxa: Memòria 2017, Olot: Consell Comarcal de la Garrotxa, 2018, 26 p.

Consorci d'Acció Social de la Garrotxa. Memòria 2017, Olot: Consorci d'Acció Social de la Garrotxa, 2018, 45 p.

MARTÍ, Joan; BOLÒS, Xavier i PLANAGUMÀ, Llorenç, *Natural Park of La Garrotxa volcanic field: magmatic vs phreatomagmatic activity. The role of the basement to control the eruptive*

dynamics [Intra-Conference. Field Trip], Olot: Fundació d'Estudis Superiors, 2018, [12] p.

MATEO, Sergio i URDAMPILLETA, Aritz, *Se juega como se come*, Oiartzun: Elikasport, 2018, 137 p.

Olot Fotografia 2018: XIII Biennial. Mostra Internacional de Fotografia, Olot: Olot Fotografia, 2018, 101 p.

RICART, Francesc, *Històries de la Cot - 22, la Cot: l'autor*, 2018, 10 p.

ROMA, Francesc, *Molins del Collsacabra. Història i inventari*, Valls: Cossetània, 2018, 188 p.

7th International Maar Conference. Abstractes Volume, Olot: Fundació d'Estudis Superiors, 2018, 220 p.

TORRENT, Josep i TORRENT, Laura, *El drac Turfú a Vilabertran*, l'Hospitalet de Llobregat: Santillana Infantil y Juvenil, 2018, 68 p.

ARTICLES

ALCALDE, Gabriel, et al., "Paleo-environmental impact of last volcanic eruptions in the Iberian Peninsula: preliminary multiproxy analysis results from Pla de les Preses paleolake (Vall d'en Bas, La Garrotxa, NE Iberia)", dins *7th International Maar Conference...*, p. 149.

BOLÒS, Xavier et al., "Examining the internal structure and the eruption dynamics of Parícutin monogenetic volcano (1943-1952, Mexico) inferred from ERT 3D model combined with historical and geological evidences", dins *7th International Maar Conference...*, p. 28-29.

BOLÒS, Xavier et al., "Geological and paleontological Pliocene record: introducing the Camp dels Ninots maar (Catalan Coastal Ranges, Spain)", dins *7th International Maar Conference...*, p. 140-141.

BOSCH, Pere, "La petjada dels remences", *Revis-*

ta de Girona, núm. 310, setembre-octubre 2018, p. 92-95.

BUSQUETS, Francesc, et al., "El conjunt monumental del castell de Besora: primeres aproximacions a un assentament amb més de dos mil anys d'història", *Ausa*, núm. 28/179, 2017, p. 197-125.

CALATAYUD, Salvador et al., "Dietas y desigualdad social en la transición nutricional española: el Hospital Provincial de Valencia y el Hospital Sant Jaume de Olot; 1900-1936", *Nutrición Hospitalaria*, núm. 35/5, 2018, p. 19-25.

CAMPMAJÓ, Josep, "Anna Roca i el teatre familiar", *Revista de Girona*, núm. 310, setembre-octubre 2018, p. 34-35.

CAMPRUBÍ, Josep, "El bisbe Ramon de Girona: un misteriós personatge d'inicis del segle XII", *Revista de Girona*, núm. 310, setembre-octubre 2018, p. 34-35.

CAMPRUBÍ, Xevi, "La construcció del relat periòdic a l'època moderna: el tractament de la informació sobre la campanya militar del veguer de Vic de 1695", *Ausa*, núm. 27/178, 2016, p. 721-747.

CANAL, Jordi, "Culiacán, entre narcos i rius", *F. La Revista del Foment*, núm. 2.156, segon semestre 2018, p. 76-77.

COLOMER, Joel, "Les activitats econòmiques dels jueus del comtat d'Empúries (1321-1325)", *Mot so razo*, núm. 16, 2017, p. 7-16.

COLOMER, Joel, "La fira de Sant Lluc i les fires medievals", *La Comarca d'Olot*, núm. 1.856, 18 octubre 2018, p. 34-42.

CORTADA, Joan, "Josep Maria Capdevila: un nom de la filosofia catalana", *Revista de Girona*, núm. 310, setembre-octubre 2018, p. 56-59.

FEU, Jordi i PRIETO-FLORES, Òscar, "¿Qué impacto pueden tener los programas de mentoría social en la sociedad? Una exploración de las

evaluaciones existentes y propuestas de marco analítico”, *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, núm. 31, 2018, p. 153-167.

FREIXA, Miquel,

“Francesc de Verntallat, el cap dels remences”, *Revista de Girona*, núm. 310, setembre-octubre 2018, p. 78-81.

FREIXA, Montserrat,

“La vila de la Ral, la vegueria i els seus notaris”, dins *Els Pinets. Festa Major de Sant Pau de Segúries*, Sant Pau de Segúries: l’Ajuntament, 2018, p. [20-30].

IGLESIAS, Pere,

“Pregó de l’aplec de Lliurona”, *Centre Excursionista d’Olot*, núm. 209, octubre-desembre 2018, p. 24-25.

KURITA, Kei et al.,

“Garrotxa Volcanic Field as a Link to Young Martian Volcanism”, dins *7th International Maar Conference...*, p. 30-31.

MARTÍ, Albert,

“Pagar el deute propi i el del General: el cas de Castelló d’Empúries (1371-1372)”, dins Jordi MORELLÓ et al. (eds.), *Renda feudal i fiscalitat a la Catalunya baixmedieval. Estudis dedicats a Manuel Sánchez Martínez*, Barcelona: CSIC, 2018, p. 321-366.

MARTÍ, Ramon i Josep et al.,

“Oficis i establiments antics de Sant Esteve d’en Bas. La fusteria de can Lil i altres serveis, cafè, correus i agutzil”, *Puigsacalm*, núm. 139, octubre-desembre 2018, p. 6-7.

MATAS, Roser i BONET, Guillem,

“La calculadora d’Ahmés. Reflexió i raonament entorn del propi sistema de numeració i del significat de les seves operacions a través de la investigació, com a base de l’aprenentatge matemàtic”, *Noubiaix*, núm. 41, 2017, p. 22-34.

NOGUÉ, Joan,

“Proemi”, dins Sergi SALADIÉ, *Conflicte entre el paisatge i l’energia eòlica: el cas de les comarques meridionals de Catalunya*, Lleida: Pagès, 2018, p. 9-12.

PLANAGUMÀ, Llorenç, MARTÍ, Joan i BOLÒS, Xavier,

“Identification, cataloguing, and

preservation of outcrops of geological interest in monogenetic volcanic fields: the case La Garrotxa volcanoes Natural Park”, dins *7th International Maar Conference...*, p. 219.

REIXACH, Albert,

“Els arrendataris dels drets del General des de l’observatori de Girona (ca.1380-ca.1440)”, dins Jordi MORELLÓ et al. (eds.), *Renda feudal i fiscalitat a la Catalunya baixmedieval...*, p. 211-252.

ROMA, Francesc,

“El magne diluvi de 1617 en les seves fonts”, *Ausa*, núm. 28/179, 2017, p. 213-231.

SALA, Xavier,

“Una navalla notable, feta al Vendrell (s.XIX)”, *Podall* (Montblanc), núm. 6-7, 2017-2018, p. 255-259.

SERRA, Assumpta,

“Organització territorial de l’administració politicomilitar al Collsacabra (S. X-XIII)”, *Ausa*, núm. 28/179, 2017, p. 153-185.

TEXTOS ELECTRÒNICS

PUIG, Miquel,

“Diccionari d’artistes relacionats amb Olot al segle XVIII. Segona part: Escultors”, *Olot 1700*. [en línia]. 17 de setembre de 2018. Disponible a: <www.miquelpuig.cat>

PUIG, Miquel,

“Notícia de l’epidèmia de 1792-1795 a Olot”, *Olot 1700*. [en línia]. 14 d’octubre de 2018. Disponible a: <www.miquelpuig.cat>

SACRISTÁN, Eduardo, PLA, Ester i

SALA, Mireia,

“Programa ‘Cuidar Cuidant’: Implementant entre els joves una estratègia de conscienciació sobre la síndrome alcohòlica fetal i altres riscos del consum d’alcohol”, *ÀAF Àmbits de Psicopedagogia i Orientació*, núm. 48 (3a època), maig 2018, p. 65-72. Disponible a: <<http://ambitsaaf.cat/article/view/24/13>>

VILA, Pep,

“La força plàstica del boix de les cobles setcentistes olotines en honor al gloriós bisbe i confessor sant Eloi”, *Vademecum*. [en línia], 26 de setembre de 2018, Disponible a: <<https://mariatoldra.wordpress.com>>

BREVIARI

Ja és al carrer el número 22 de la revista cultural **Les Garrotxes**. En l’apartat literari, Joan Llensa recrea el clot de l’Infern, a Sant Joan les Fonts. En l’apartat d’actualitat, Jordi Altesa repassa amb Josep Guix la trajectòria de la Formació Professional Agrària a l’INS La Garrotxa. En les entrevistes, Marta Masó presenta la família Grabulosa, del mas Aulina de Capsec; Josep Vilar parla amb Joaquim Dagas, de Sant Ferriol, antic masover al Mor, Montagut i Begudà, i Ester Carreras conversa amb Rosa Juvanteny, exmasovera a la Cot i extreballadora del tèxtil olotí.

El dossier central està dedicat al món del porc i l’embotit. Salvador Garcia-Arbós hi descriu una matança del porc familiar a la Canova dels Arcs, de Santa Pau; Albert Reixach repassa les quatre generacions de carnisseres de Can Daniel, també a Santa Pau; Francesc Ginabreda constata el retrocés de la matança tradicional casolana; Ramon Estéban Buchaca presenta la més que centenària carnisseria Cal Tiu, de les Preses; Xavier Valeri detalla la història de la indústria de l’embotit a la Garrotxa; Mònica Font, Marta Carbonés, Pere Gelis, Joan Carreres, Josep Vilar i Eva Güibas se centren en els elaboradors d’embotit Noel, Can Cadet, Masoliver, Can Dorca, Vilanova i Sala, respectivament; Francesc Ginabreda, Ramon Estéban Buchaca, Jordi Nierga, Jordi Altesa, Pere Cerro, Joan Carreres, Laia Juez i Albert Grabulosa ens apropen al matador Miquel Grabulosa, de la Canya, alguns matadors i budelleres d’en Bas i Sant Feliu de Pallerols, la mocadera Dolors Espuña, de Riudaura, diversos participants en la matança a Besalú, els matadors Dionís Cros, d’Oix, i Miquel Roura d’Olot, i les embotidores de la vall de la Llémena, respectivament.

En patrimoni, Joan Sala repassa les figures de pessebre fetes a Olot; Xavier Puigvert i Antoni Mayans estudien els Solà-Morales olotins; Josep Valls recomana el civet de llebre, i Ester Sala descriu l’obtenció d’ungüents i cremes medicinals. En l’apartat de caminades, Josep Valls recomana la vista d’Olot des del Montsacopa i Joaquim Agustí s’enfila a Finestres i el Puigsallança. La memòria fotogràfica, coordinada per Quim Roca, il·lustra diferents restauracions de patrimoni arquitectònic.

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

A Olot, durant molts anys, el dia de Sant Pere va ser festa grossa. El Centre Obrer, l'entitat més populosa i més popular de la ciutat, hi commemorava l'aniversari de la seva fundació. A mig matí, els obrers olotins es concentraven davant l'estatge social de l'entitat i en comitiva marxaven cap a les fonts de Sant Roc. El Laurel, la seva coral, hi feia un concert, hi ballaven sardanes i hi feien un dinar de germanor. Després de la sobretaula, tornaven cap al seu local per assistir al festival (teatre, recitals, malabarismes, audicions...) i, a la nit, ballaven al so de les orquestres de moda. Ara, aquesta festa s'ha perdut perquè la darrera dictadura va dissoldre el Centre Obrer i va perseguir la gran majoria dels seus dirigents. L'any vinent es commemora el 125è aniversari de la seva fundació. I seria de justícia que ho celebréssim com cal.

El Centre Obrer es va fundar el 1894, aprofitant un dels primers moments de permissivitat governamental envers el moviment social, després de la Primera República. Aleshores, a Olot, hi havia un ventall ampli de casals i centres cívics (Círculo Olotense, Industria y Comercio, Centre Catalanista, Centro Fontanella, Centro de Católicos), però la majoria d'obrers no els freqüentaven, ja fos perquè no s'ho podien permetre econòmicament o perquè no combregaven amb les idees que els sostenien. La classe treballadora feia vida a les tavernes, amb els inconvenients evidents que aquest costum comportava. Aleshores, un petit grup d'obrers entusiastes, no especialment polititzats, varen decidir fundar el Centre Obrer, amb la voluntat de dotar les classes populars olotines d'un local d'esbarjo familiar i sa i d'un lloc on es poguessin formar culturalment i política-

ment. La iniciativa va tenir molt èxit i, en pocs anys, varen inaugurar un ampli local al carrer del Carme (on ara hi ha l'Espai Núria) que disposava de cafè amb billar, una gran sala d'actes i diversos locals annexos, on, amb el pas del temps, varen germinar la primera i més important escola d'adults d'Olot, una escola laica d'infants, una biblioteca que va arribar a ser de les més ben dotades de la població i on es varen instal·lar algunes societats obreres de protecció mútua i els primers sindicats.

El Centre Obrer sempre va ser una finestra de llibertat i pluralitat. No en va, la vida pública a Olot estava absolutament controlada i restringida per una jerarquia religiosa i una oligarquia social molt conservadora i tradicionalista. Al seu teatre hi varen actuar els primers grups de teatre amateurs mixtos; s'hi varen veure les primeres pel·lícules no censurades; hi varen fer temporada espectacles de *variétés*, censurats i foragitats del Teatre Principal; hi varen parlar científics evolucionistes, que tenien tancades les portes de les altres entitats, i va ser el lloc escollit per la majoria de dirigents nacionals dels sindicats i partits d'esquerra per fer arribar les seves idees als olotins. El Centre Obrer també era el punt de trobada dels treballadors en lluita. Per si tot això fos poc, durant la dictadura del general Primo de Rivera, la junta del Centre Obrer va decidir implicar-se directament en la lluita política en pro de la llibertat i de la República, i es va presentar a les eleccions municipals del 1931, en coalició amb les forces catalanistes i republicanes. La victòria electoral republicana va portar la Segona República i va donar al Centre Obrer tres regidors, que varen governar la ciutat amb un notable èxit.

HISTÒRIES / LA BRUIXA DE CORSAVELL

De bruixes sempre n'hi ha hagut, o s'ha cregut que n'hi havia. Com més fosc és el temps i més obscura la vall, més bruixes s'hi veien. Conten que en temps vell, a la raconada de Corsavell, de l'antic terme de Bassegoda, ara terme d'Albanyà, hi vivia una bruixa. Deien que si se n'era i la bruixa entrava en una església, si posaves dues agulles de cap en forma de creu dins la pica de l'aigua beneïda, no en sabia sortir. Van fer la prova per l'aplec de l'aèria ermita de Sant Joan de Bossols. Acabada la missa, la dona va quedar sola dins la capella com cega i desorientada. Va poder eixir del temple agafada de l'estola del mossèn. Era bruixa. Deien que quan va morir va desaparèixer el cos i, per no aixecar sospites, van col·locar en el taüt un soc de figuera i la van enterrar fora de terra sagrada.

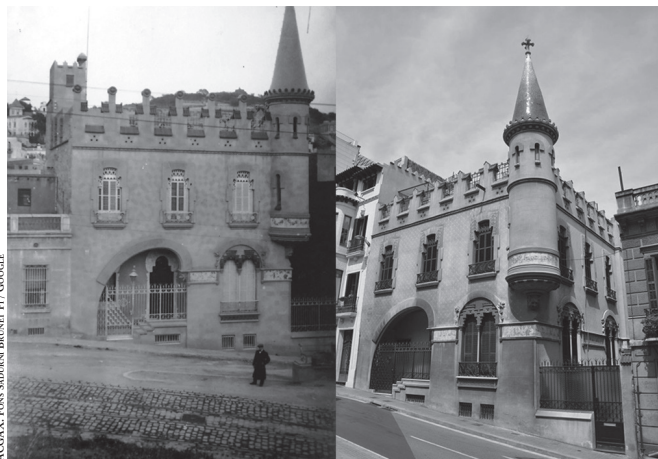
No fa ni seixanta anys, també a Corsavell, deien que hi havia una altra bruixa. La dona marcada era la Magdalena Prada i Rigall, nascuda al mas Collell d'Albanyà el 1893. Es va casar jove i enamorada. Va anar a viure a cal Gall de Corsavell. Als tretze mesos l'home la va abandonar. Ella creia que retornaria i no ho va fer. El cor se li va ressecar i el caràcter, agrejar. Va viure sola. Orgullosa i lluitadora. Va revenir esquerpa, adusta, ressentida i malcarada. Vestia de negra a l'antiga. Feia una mica de por. Tots els ingredients per ser tractada de bruixa. Per més mala sort, la casa de cal Gall se li va cremar. Pobra Talena. Va anar a viure a la Torre, un gran casal medieval, al costat de l'església de Sant Martí de Corsavell. Ja gran, per passar millor les llargues nits d'hivern en aquell castellot de moltes estances, es va ajuntar amb

un home més jove, un tal Ramon, que venia de la muntanya, amb un passat fosc o desconegut, i a qui agradava molt el vi. A vegades es discutien i a vegades es compadien. Un dia d'octubre de 1946, va pujar a la Torre un net del seu germà amb una escopeta. Molt enfadat. La va tractar de bruixa i li va etzibar: "Els set de casa es troben tots molt malalts per culpa teva. Si no els treus el malefici en quinze dies, et fotré dos trets, un a la panxa i un al cap". La dona va denunciar-ho a l'ajuntament. El jutge de pau va obrir diligències. Però no hi havia indicis ni proves que la Talena els hagués donat cap beuratge o producte, als pobres malalts. Era el temps de la fam i la gent anava flaca de salut. Per contra, tampoc hi havia cap testimoni de les amenaces de mort cap a ella. Al final, un mes més tard, el judici va acabar amb una sentència absolutòria per al noi del Collell, amb escarment per a ambdues parts. La Talena va viure sempre amb l'estigma de bruixa, de dona fetillera amb poders per fer mal. La gent l'esquivava, que era potsar el que ella volia. La mainada li tenia pànic. Va morir mig asseguda, amb un sac de blat de moro a l'esquena, al peu del camí de la carretera de la Torre, a l'indret anomenat "les runes de cal Terrisser". La van trobar molt cap al tard amb el gos fent-li companyia al costat, tot el dia, plorant i udolant, pel traspàs de la seva estimada mestressa. Era el 20 d'octubre de 1965. Tenia 71 anys. També deien que hi havia una bruixa a la Gavarra de Maçanet de Cabrenys i una altra al poble de Lliurona. A l'actualitat, desapareguda la gent, desaparegudes les fetilleres.

JOSEP VILAR I VERGÉS

TERRITORI BRUNET / TROBAR L'AGULLA EN EL PALLER VIRTUAL

DAVID SANTA EULÀRIA

En Nick Molise creia que cada maó que posava, cada pedra que gravava, cada vorera i mur i llar de foc que construïa, cada làpida que feia, eren per a la posteritat. El poble de Sant Elmo era el seu Louvre, la seva obra hi estava escampada perquè tothom la pogués veure. L'emprenyava que el poble no li reconegués el talent. (...) Què collons!, cada any la Cambra de Comerç donava distincions als ciutadans destacats, al distribuïdor de la Ford, al de la drogueria, així que: ¿com és que ningú no va adonar-se del que havia fet en Nick Molise pel seu poble de merda?

La germandat del raïm, John Fante (1977)

Ben probablement, Sadurní Brunet no sentia una rancúnia tan gran ni esperava grans distincions com en Nick Molise, però sí que podem intuir una clara intencionalitat de deixar constància del seu treball gràcies a la utilització sistemàtica de la fotografia com a testimoni. És un dels trets distintius i singulars de tota la documentació gràfica conservada en el fons: el registre continuat de tot el que anava fent, ja fos la sumptuosa decoració d'una casa o una humil làpida. Segurament, hi contribuïa el fet de ser capaç de desplegar un ampli ventall d'habilitats professionals, i tenir-les documentades servia de "catàleg" per a futurs encàrrecs. Tot devia comptar: l'inventari de les feines i, alhora, el que podríem entendre com una certa voluntat d'autoria.

Per aquest motiu, si trobem dues o tres imatges del ma-

teix edifici podem afirmar, amb poc marge d'error, que, en major o menor mesura, hi va intervenir. N'hi ha aproximadament una dotzena fàcilment identificables amb una gran ciutat i, donada la seva trajectòria, hauria de correspondre a la seva primera etapa professional a Barcelona, abans de l'any 1913, quan es va traslladar a Olot. Uns primers anys dels quals es disposa de poques referències (algun plànol o dibuix sense identificar, anotacions telegràfiques en els seus dietaris...). I això és tot, aquesta és la situació: com espremer la informació d'aquests retrats de propietaris cofois davant les cases enllestides?

És aquí quan una gran, invasiva i extractiva corporació multinacional ofereix una eina prou eficaç per trobar cases en una ciutat de forma virtual: Google Street View. Útil, però una mica incert, si només tenim breus apunts de Sadurní Brunet indicant generalitats com "Casa del señor Domingo en Tibidabo" o "Camión de material para Vallcarca". Localitzacions poc concretes que calia *passejar*, zoom amunt, zoom avall, amb un ull posat a les fotos originals i l'altre en el panòptic digital. I sí, carrer a carrer, clic a clic, sense fatiga física però amb absurdes dosis de paciència, les imatges en blanc i negre es van anar acolorint i, més important encara, els edificis van tenir ubicació clara amb el seu carrer i número respectius. Una dada fonamental que permetia fer una incursió en l'extens Cercador de Patrimoni Arquitectònic de l'Ajuntament de Barcelona i contrastar-ho amb les fitxes d'inventari i les corresponents descripcions, dates de construcció, autor, etc. Aquest itinerari ha permès confirmar la seva participació en la construcció de la Vil·la Magda, la casa Comas d'Argemir, la Vil·la Montserrat i d'altres habitatges sense una denominació específica. Amb tot, continua essent una identificació parcial. No tots els edificis s'han conservat ni tampoc sabem, amb exactitud, quin és el seu grau d'autoria en cada cas. Sigui com sigui, no cal dir que cada vegada que les imatges encaixaven i els edificis prenien nom era una troballa feliç. Encara és més reconfortant pensar en la petita contribució al reconeixement del treball de Sadurní Brunet, del seu Louvre particular desplegat per Barcelona.

ELS NOMS DE LA TERRA / BIGUES AVALL

XAVIER PUIGVERT I GURT

Normalment, les vies obertes dins dels boscos per tallar arbres i extreure'ls a camp obert tenen una vida efímera. El seu caràcter temporal i fugisser respon al fet que, tan bon punt s'ha fet la feina, són abandonades per repetir l'acció en un altre punt. Sense manteniment, la bardissa se n'apodera ràpidament i s'hi recupera la boscuria. En definitiva, aquestes pistes caduques de desemboscar no solen tenir temps de fixar-se en el paisatge o en el nomenclàtor.

Una d'aquestes pistes excepcionalment conservada i mantinguda es troba en el terme municipal d'Olot. Es tracta del *camí del Salt de les Bigues*, una via curta, molt secundària i de fort desnivell que comunica l'altiplà del Bosc de Tosca amb el pla de la Moixina. No apareix esmentada fins a l'any 1744, en una enquesta –localitzada per l'historiador Joan Pagès Pons– que va ser dirigida des del monestir de Sant Benet de Bages amb la intenció de situar més al nord el límit de la parròquia de Sant Pere de les Preses. Es devia haver originat com a nom de lloc un o dos segles abans de l'esment, però no n'hi ha constància escrita. La seva inclusió en el cadastre local encara va haver d'esperar més: les inscripcions de propietat d'algunes artigues amb el nom de

"Salt de les Bigues" daten de 1879 i hem d'esperar al segle XX perquè aparegui com a nom d'una casa.

Per "biga", que ara apliquem a una fusta llarga perfectament escairada, en els boscos pirinencs s'entenia qualsevol tronc d'arbre tallat apte per ser obrat com a biga de sostre. Topònims com *Bigues*, al Vallès Oriental, encara assenyalen els indrets més aptes per obtenir les grans soques necessàries per a la construcció. I a Olot també, només amb el matís que el nostre topònim incideix especialment en marcar per on es transportaven els troncs tallats de roures, alzines i fajos que s'obtenien en el bosc comunal. A la vila no hi havia cap molina o serradora, la qual cosa obligava a oferir als fusters locals una matèria primera de quilòmetre zero en el moment que es necessitava. I aquell "salt" o desnivell brusc, salvat amb un traçat en ziga-zaga, era un lloc de pas ràpid per als matxos que arrossegaven els troncs rostos avall. No hi havia una alternativa millor entre el terreny pantanós de la Moixina i el pendent excessiu de la pujada de la Solfa, la qual cosa va obligar a mantenir en condicions la pista de desemboscar i no es va perdre mai. Aquell camí de les bigues era un actiu massa important com per desnonar-lo...

APUNTS I REPUNTS NATURALS / L'IMPACTE DELS GATS ASSILVESTRATS

EMILI BASSOLS I ISAMAT

Asseguda a la cadira de rodes que des de fa un temps sosté i desplaça el seu cos dèbil i centenari, la Palmira Badosa, la besàvia dels meus fills, ens explicava fa pocs dies anècdotes del seu gat, en Galió. Diu que li van posar aquest nom quan van veure el seu tarannà casolà, mandrós i extremadament inofensiu davant de tots els ratolins que es posaven a l'abast de les seves urpes. A en Galió el consideraven l'antítesi d'un gat: ni portava el ritme de vida d'un gat, ni feia les funcions que se'ls sol encomanar.

Perquè si algun tret distintiu caracteritza la majoria de gats és el seu comportament independent, rebel i un punt bohemí, que fa que sovint s'absentint de la llar. Per alguns gats aquest absentisme casolà esdevé transitori, mentre que per a d'altres passa a ser definitiu. En aquest nou marc espacial és on coincideixen els gats fugitius amb els pobres gats que han estat abandonats pels seus irresponsables propietaris. Tant uns com els altres, amb el pas del temps, acaben convertint-se en gats assilvestrats. Hi ha persones carregades de bons sentiments que intenten mantenir el vincle afectiu amb aquests gats posant-los menjar en parcs, jardins, marges de riu o en zones als afores de la ciutat d'Olot. Però cal tenir en compte que aquest gest, tan comprensible com poc recomanable, a més de crear problemes de salubritat, contribueix a mantenir artificialment una comunitat de

gats, gens socialitzats, que es reproduïxen amb molta facilitat i que per tant va creixent en nombre. Segons dades del Consell de Col·legis Veterinaris de Catalunya, en condicions favorables i sense cap mena de intervenció o control veterinari, la progressió de creixement estableix que una sola gata pot tenir una descendència indirecta de més de 1.700 gats i gates en només tres anys. Alguns gats, sobretot aquells que els costa trencar definitivament amb la vida urbana, rebreguen les bosses d'escombraries que es deixen al costat dels contenidors per trobar menjar, però n'hi ha d'altres, més independents i esquerps, que deixen d'apropar-se a les persones, surten de la ciutat o s'allunyen de les cases de pagès on van néixer i adopten una vida solitària i es converteixen en uns experts depredadors oportunistes. I és aquí quan apareix un altre problema: la depredació que fan els gats de sargantanes, ocells que fan el niu a terra i, sobretot, petits mamífers com ara talpons, ratolins i musaranyes. Existeixen nombrosos estudis científics que han avaluat l'impacte de les colònies de gats assilvestrats sobre la biodiversitat. Fins i tot alguns d'aquests estudis han demostrat la competència que es crea entre els gats assilvestrats i els mamífers salvatges, tant per l'aliment com pel territori. És important tenir clar que els gats assilvestrats no s'alimenten d'animals salvatges perquè no els posem menjar, ho fan senzillament perquè recuperen el seu instint natural, com a bons carnívors que són. Qui alimenta les colònies de gats, a més de generar problemes de salut pública, està contribuint a incrementar el nombre de gats assilvestrats i, en conseqüència, la pressió depredadora sobre la fauna salvatge que viu a l'entorn del punt d'alimentació. És bàsic que els propietaris de gats se'n facin responsables, els tinguin censats i xipats com obliga la normativa i no se'n desentenguin ni els abandonin. De la mateixa manera que, si volem contribuir a conservar la diversitat biològica a l'entorn de les ciutats, cal sumar esforços per eliminar les colònies de gats explicant molt bé el per què s'ha de deixar de posar-los menjar.

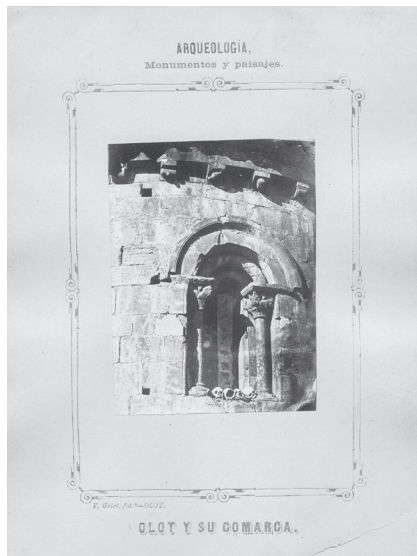
DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / JOSEFINA VIDAL

DOMÈNEC MOLI

Era una persona que regalava energia pels quatre costats. El seu discurs era llarg i savi. Tenies l'estranya sensació, parlant amb ella, que mai li podries explicar res que la superés. La sensació més propera a un tsunami humà. I se'n va anar en silenci, sense aquella veu de campana. Aquest faulista ni se'n va assabentar, fins que un dia la seva cosina li va donar la notícia en ple carrer –àgora de tantes paraules i notícies– en pla peripatètic, a ple sol, quan les llambordes es tornen brillants. La relació entre aquest faulista i la Josefina va créixer fins a fer-se forta amb motiu de la publicació, el 1997, del llibre *La judería de Besalú*, un interessant text que el seu marit, Manuel Grau, va deixar escrit abans de fer mutis pel fòrum del teatre de la vida l'any 1992. La parella havia assolit la categoria de matrimoni el 1960. Constituïa un imbatible duo d'erudits que havien iniciat la seva relació a la universitat, on tots dos estudiaven ni més ni menys que filologia semítica. Val a dir que qui escriu aquests papers havia tingut una bona relació amb el seu pare, el poeta i polític –una dualitat avui totalment inimaginable– Gil Vidal i Forga, supervivent de la generació de la República, que a Olot representà un moment d'or dins del món de la cultura. Amb la Josefina desapareix, doncs, el darrer membre d'una entrançable família olotina d'aque-

lles que hom no voldria que se'n perdés mai la sement.

Restà poc temps a Olot perquè el matrimoni la portà d'universitat a universitat: Barcelona, l'Hospitalet de Llobregat, Sabadell, altre cop l'Hospitalet... Però encara que olotina a l'exili, no es va deslligar mai de la seva relació amb aquesta ciutat on tenia molts i bons amics. Fins i tot els darrers anys de la seva vida, quasi sense cap capacitat de mobilitat a causa de la cruel malaltia que la tenia reduïda a casa seva a temps complert, havia vingut a Olot llogant un taxi per tal d'assistir a algun esdeveniment protagonitzat pels seus amics. Tampoc no va deixar mai de rebre notícies escrites de la nostra ciutat i es va fer costum que, cada vegada que hi havia alguna referència a qualsevol dels seus coneguts, sonés el telèfon i a l'altre costat la Josefina felicités, lamentés, preguntés... Estava al cas de tot el que es movia a la Garrotxa. Estimava aquesta terra, no es cansava de recordar, amb paraules de poeta, el seu paisatge. A cada telefonada hi havia un tant per cent molt gran de nostàlgia, d'enyor... Sempre que venia prometia tornar. Per a ella, el record era una manera d'estimar. I igual com ella enyorava, nosaltres també la recordem. Forma part inseparable d'aquesta terra amb la seguretat que la continuarem estranyant, encara que el telèfon ja no torni a sonar.

A hores d'ara, es pot dir, amb contundència, que Vicenç Grivé Coma és el primer olotí fotògraf. O, dit d'una altra manera, el pioner de la fotografia a Olot. Tot i això, en desconeixem la fesomia.

Va néixer a Olot l'any 1838, fill d'Antoni Grivé, de Banyoles, i de Joaquina Coma, d'Olot. Del seu matrimoni amb l'olotina Mariàngela Soler van néixer 14 fills, només tres dels quals el van sobreviure. Com d'altres fotògrafs posteriors, va exercir la professió de pintor; però, a diferència d'ells, va fer de pintor tota la vida. No en va sempre va tenir una gran família per mantenir. Amb tot, va excel·lir en l'elaboració de decorats de bosc per als Pastorets de l'associació Escuela de Obreros Olotenses (antecedent del Centre Catòlic) i en la fina decoració del Casino Olotí, vora 1890.

Cap a 1870 ja havien passat algunes coses importants en l'evolució de la fotografia: la invenció de la tècnica del col·lodió humit, que utilitzava un negatiu de vidre que permetia la realització de còpies; l'aparició del format de *carte de visite*, que reduïa el preu i facilitava els retrats en sèrie, i, finalment, la incorporació de la signatura de l'autor a les fotografies i de tipografies al dors amb la relació de títols, premis, etc. També, en aquella etapa, es va desenvolupar la fotografia que reproduïx obres d'art i monuments, amb la intenció d'inventariar, preservar i recuperar la història i, al mateix temps, la fotografia interessada en les transformacions del paisatge produïdes per la intervenció humana. En aquest moment es daten les primeres fotografies de Grivé, quan ja estava vinculat a l'Es-

cuela de Obreros Olotenses i a les sortides del seu grup excursionista, d'una banda, i als artistes del Centre Artístic d'Olot, de l'altra, al servei de les inquietuds dels quals va posar les seves habilitats tècniques i artístiques. No sorprèn, doncs, que tant Berga i Boix com els germans Vayreda utilitzessin les fotografies de Grivé per preparar els seus paisatges, ni tampoc l'existència de nombroses imatges, tant de grups de persones (sovint hi apareix el seu deixeble, el fotògraf Esteve Morer) com de patrimoni natural, artístic i arqueològic. D'aquí les seves col·leccions més conegudes: *Arqueología, monumentos y paisajes* i *Album artistich de Olot y sas cercanias*, que va comercialitzar, amb fotografies de conjunts arqueològics, objectes artístics, paisatges, masies i aspectes urbans de la Garrotxa, el Ripollès i el Pla de l'Estany. Algunes van aparèixer a la premsa de l'època i una vintena il·lustren les pàgines gironines de la *Geografia General de Catalunya*, de 1911. També es van mostrar a l'exposició de fotografies del Centre Catalanista d'Olot, el setembre de 1890, i al Certamen Fotogràfic Català organitzat per l'Acadèmia Josefina de Barcelona, l'any 1891.

Per altra banda, la seva producció com a retratista és en format *carte de visite* i hauria tingut estudi al carrer de l'Hospici, 3, i, potser també, al seu domicili del carrer dels Clivillers, 29. En aquest darrer lloc va morir l'any 1896.

Grivé no té fons propi a l'ACGAX, però se'n conserven 311 originals, repartits entre el Fons Família Trincheria, el Fons Josep Berga i Boix, el Fons Josep Berga i Boada, el Fons Josep M. Melció Pujol, el Fons Jordi Pujiula Ribera, la Col·lecció Joan Casulà Vilanova, la Col·lecció d'imatges Fèlix Planagumà Font, la Col·lecció d'imatges de la Biblioteca Marià Vayreda i la Col·lecció d'imatges de l'ACGAX. A la Col·lecció d'imatges de Josep M. Dou Camps hi ha 49 reproduccions d'originals. I, fins allà on sabem, hi ha 6 imatges originals a la Col·lecció Emili Masanas Burcet de l'INSPAI; 9 al Fons de l'Arxiu Històric de Santa Maria de Ripoll conservat a l'Arxiu Comarcal del Ripollès i, encara, un nombre indeterminat a mans de Melcior Teixidor. A més, Antoni de Bolòs va comentar a la premsa, l'any 1959, que la seva família havia comprat 151 fotografies de Grivé, i es coneixen 11 imatges de l'arxiu particular de la família Sacrest.

BREVIARI

El passat 20 de setembre va morir el professor **Martí Bassols Coma** (Olot, 1936). Llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona, va ser catedràtic de dret administratiu de la Universitat de La Laguna, la Universitat Complutense de Madrid i la Universitat d'Alcalà d'Henares. Autor d'una extensa obra bibliogràfica –bona part de la qual es pot consultar a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa–, es va especialitzar en dret administratiu, però també va ser un expert en drets urbanístic, autonòmic i esportiu. Va ser president de l'Asociación Española de Derecho Urbanístico i lletrat de les Corts Espanyoles fins a la seva jubilació. Va ser el pregoner de les Festes del Tura dels anys 1972 i 1992.

•••

Des del 6 de setembre d'enguany fins al 3 de febrer del 2019, es pot veure al Museu d'Arqueologia de Catalunya, a Barcelona, l'exposició "L'esplendor dels castells medievals catalans", una mostra de l'evolució arquitectònica, militar, social i econòmica de les fortificacions de l'edat mitjana per mitjà d'objectes que reflecteixen la vida quotidiana que hi transcorria. Entre les peces medievals que s'hi exposen, hi ha una daga llarga de ferro i un escut circular de ferro forjat i repicat procedents de les excavacions realitzades al castell de Rocabrúna, terme municipal de Camprodon, a l'Alta Garrotxa.

•••

Des de finals de setembre, està disponible al repositori digital Tesis Doctorals en Xarxa (www.tdx.cat) el treball de Federica Satta, *Las estrategias de comunicación digital de los museos en las redes sociales. Análisis de presencia y rendimiento de los museos de arte catalanes*, defensat per l'autora un any abans al Departament d'Història i Història de l'Art de la Universitat Rovira i Virgili (URV), de Tarragona. Aquesta tesi doctoral analitza de quina manera els museus catalans d'art aprofiten les xarxes socials per promoure, captar i fidelitzar nou públic i amplificar de forma exponencial el seu radi d'acció. En la recerca, s'ha inclòs el **Museu de la Garrotxa-Museus d'Olot** i la seva participació en diverses plataformes socials digitals.

RICART SA

Cada dia des del despatx observo els prefabricats de formigó que defineixen les motlures del llenguatge clàssic del conjunt residencial de la plaça de Manuel Malagrida, al passeig de Barcelona, un dels exemples més reeixits de l'urbanisme modern d'Olot. Segurament no seria capaç de redactar un projecte amb aquestes singularitats però, en canvi, si el despulllem dels frontons, columnes i volutes, l'edifici m'atrau per la capacitat de resoldre amb habilitat una de les façanes més vistes pels qui creuen la ciutat.

El pla especial que el preveia donava resposta a la Cooperació Fabril i al conjunt d'illes que envolten el passeig de Barcelona, i relligava la ciutat jardí amb el teixit urbà circumdant mitjançant les particularitats d'aquesta part de la població: les places, els carrers pacífics, les porxades esteses com braços més enllà de la plaça de Josep Clarà i la vegetació exuberant. Era un projecte ambiciós d'ordenació, preservació i consolidació de tots aquells elements que en definien el caràcter.

El conjunt residencial actua magistralment com a teló de fons del passeig, amb una reculada en forma semicircular que reconeix la forta presència de la torre Malagrida i el

vincula al traçat de carrers de la ciutat jardí. La plaça de Manuel Malagrida recorda els conjunts georgians anglesos o les places reials franceses per l'homogeneïtat del front edificat. És, malgrat la seva presència aristocràtica, un edifici popular, democràtic. Darrere les seves façanes homogènies, d'aparença noble i ostentosa, s'hi amaguen habitatges en filera de protecció oficial. Tots ells iguals i repetits; 90 m² distribuïts en quatre plantes.

El vianant accedeix a les cases a peu pla. Les portes se succeeixen al llarg del carrer sense interrupció dels portals dels cotxes; màxima expressió d'urbanitat i domesticitat quan els límits d'allò privat i allò públic es fusionen i donen peu al veí que escombra la vorera i al que exposa les plantes per fer més bonic. L'accés rodat es concentra en dos guals dels carrers laterals. Els vehicles circulen per l'interior de l'edifici a través d'una via posterior fins a arribar al garatge particular de cadascun dels habitatges, talment com el *backstage* d'un concert. El cotxe, icona del segle XX, deixa de ser el protagonista.

Tota arquitectura singular respon a una interpretació dels referents que han marcat als arquitectes. El projecte, redactat als anys vuitanta, m'evoca Ricardo Bofill i la deriva cap a una arquitectura clàssica. Bofill va desenvolupar a Montpeller L'Antigone, un projecte urbà que em feia pensar en Olot per la forma semicircular de la plaça Port Juvenal. Visitant l'Arxiu per corroborar aquesta intuïció, en Toni Mayans em va suggerir la vinculació del projecte amb el Royal Crescent de Bath, un conjunt residencial del segle XVIII. Semblaria que el cercle es tancava quan vaig descobrir que Bofill s'havia inspirat en el conjunt georgià per dissenyar el Port Juvenal. Montpeller i Olot, fills de Bath! Malauradament, Ramon Fortet, coautor de l'edifici, em va explicar que les connexions amb Bofill són poques i que se sentia més identificat amb l'obra de Manuel de Solà-Morales. Llàstima!

GUILLEM MOLINER

ME'N RECORDO / 46

Recordo una infantesa molt feliç. Recordo estar voltada de moltes persones que m'estimaven. Recordo tenir molt a prop el pare, els avis, la Tureta... Com us enyoro a tots! Recordo créixer en una casa molt gran i molt freda. Recordo que la feina de cada vespre d'hivern era posar els calorífics als llits, ben embolcallats amb una tovallola. Recordo que al matí aquella aigua, encara calentona, servia per rentar-nos. Recordo el meu carrer amb els cavalls de Can Tresserras. Recordo l'amabilitat extrema d'en Carrión que deixava pujar al remolc quan anava a tancar el carro. Recordo que al final del dia sortia un home amb un sac a l'esquena i el vàrem associar, pobret, a l'home del sac. Recordo el carro de les deixalles. Recordo que corrents entràvem a casa a buscar les nostres; eren molt reduïdes, no com ara. Recordo que un home t'agafava el cubell, llençava la brossa al piló i te'l tornava; quines olors! Recordo clarament

els homes amb les llaunes de les pel·lícules dels cinemes Núria i Gridó que passaven per davant de la nostra porta al fer canvi de sessió. Recordo que, com que era la nena, m'enviaven a comprar pel barri. Recordo les mongetes cuites de la ronda de Sant Bernat. Recordo que la senyora Helena me'n feia una bosseta petita de paper per a mi. Recordo que més tard les anàvem a buscar a Ca la Marcelina davant la carnisseria de Ca l'Ernest (Valls Vells). Recordo els passos pel mig dels edificis que comunicaven carrers. Recordo clarament el que comunicava el carrer dels Valls Vells amb el de la Proa. Recordo la fortor d'humitat i els graons costeruts i menjats pel temps. Recordo veure molta gent de negre. Recordo veure estenedors de roba acabada de tenyir. Recordo que tot gotejava ennegrit i trist. Recordo amb estimació anar a l'escola del Cor de Maria. Recordo que si era un dia extraordinari anava a buscar coca al forn de Can Colldemar-

rera (plaça del Carme). Recordo que també podia anar a buscar um brioix a Can Vizern (carrer Major). Recordo perfectament els aparadors i les safates de llauna abonyegades amb uns panets amb forma de pinyes. Recordo passar-ho molt bé a l'escola. Recordo amb quina intensitat vivia les estones de pati. Recordo que al sortir de l'escola anaves a jugar a casa de les amigues. Recordo que elles també venien molt a casa. Recordo la muntanya de torradetes que fèiem per berenar. Recordo com la mare ens feia "els títols" dels treballs, amb lletres precioses. Recordo amb molta estimació com la tieta M. Teresa jugava amb nosaltres. Recordo passar moltes estones al carrer. Recordo molt la llibertat amb què vaig créixer. Recordo com casa meva, els carrers i la vida han anat canviant. Però també recordo que, per sort, moltes d'aquestes persones d'infantesa formen part de la meua vida actual.

OLGA SACREST